

5. Исаев А.П. Управленческий профессионализм: основные понятия, процессы и механизмы. Учебное пособие. – Екатеринбург: 2015.

REZYUME

Ushbu maqola bugungi kunda yuqori darajadagi yetakchining boshqaruv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari haqida ma'lumot beradi.

РЕЗИМЕ

Эта статья предоставляет информацию о конкретных особенностях превосходного руководства сегодняшнего дня.

SUMMARY

This article provides information on the specific features of the excellent leadership for the present day situation.

BILIMLENDIRIW MÁKEMELERIN BASQARÍW PROCESINIŇ PEDAGOGIKALÍQ HÁM PSIXOLOGIALÍQ ÓZGESHELİKLERI

Q.Qadirov – *pedagogika ilimleriniñ doktori (DSc), docent*

R.Mambetnazarov – *magistrant*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: ta'lim muassasasi, boshqaruv jarayoni, samaradorlik, rahbarlik tizimi, ish uslubi, boshqarish uslubi, psixologik iqlim, bilim, muomala, o'zini tutish madaniyati.

Ключевые слова: образовательные учреждения, процесс управления, эффективность, система руководства, стиль работы, стиль управления, психологический климат, знание, отношение, культура поведения.

Key words: educational institution, management process, efficiency, leadership system, work style, management style, psychological climate, knowledge, behaviour, culture of behaviour.

Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoev Ózbekstan Konstituciyası qabıl etilgenliginiń 24 jıllıǵına arnalǵan máresimdegi oqıǵan bayanatında mámleketimizdiń búgingi kúndeǵı hám keleshekteǵı wazıypaları haqqında toqtalıp, tómendegilerdi aytıp ótdi: “Biz tálim hám tárbiya sistemasınıń barlıq buwınları iskerligin búgingi zaman talapları tiykarında jetilistiriwdi ózimizdiń birinshi dárejeli wazıypamız dep bilemiz” [1].

Hár qanday mákemeniń iskerligindegi nátiyjelilik, birinshi náwbette, jámaátteǵı xızmetkerlerdiń múnasábetleriniń qanshelli durıs shólkemlestirilgenligi yamasa shólkemlestirilmegenligine baylanıslı. Hár bir bashı pedagogikalıq sistemanı basqarar eken, bárinen burın, ondaǵı máseleler bul sistemadaǵı xızmetkerlerdiń pedagogikalıq-psixologiyalıq ózgesheliklerin biliw qábiletine iye bolıwı kerek.

Basqarıw procesi nátiyjeliligi - bul arnawlı bir basqarıw procesi nátiyjesining salıstırmalı xarakteristikası bolıp, ol basqarıw obekti hám basqarıw iskerliginiń muǵdarlıq hám sapa kórsetkishlerine iye bolǵan túrli kórsetkishlerinde sawlaneledi.

Bilimlendiriw mákemeleri basshıları óz iskerligi dawamında tómendegi basqarıw túrlerinen paydalanadı: maqsetti belgilew, maǵlıwmatlardı jıynaw hám qayta islew, basqarıw qararların qabılaw, joybarlaw, shólkemlestiriw, qadaǵalaw hám talqılaw.

Bilimlendiriw mákemeleri basshısı ózine júkletilgen wazıypalardı orınlaw barısında tómendegi obektlerge tikkeley tásir kórsetedi: bilimlendiriw procesi qatnasıwshıları (orınbasarlar, oqıtıwshılar, oqıwshılar, texnikalıq xızmetkerler, ata-analar hám t.b.), processler (tálim, tárbiyalıq), materiallıq-texnikalıq qurallar.

Joqarıda aytqanımday, nátiyjelilik túsinigi basqarıwǵa kóplegen tartıwǵa sebep bolıp keledi. Sebebi túrli tarawlarda nátiyjelilik tarawdıń jeke kórsetkishlerinen kelip shıǵıp anıqlanadı. Biraq tálim sisteması sociallıq tarawǵa tiyisli sistema bolǵanlıǵı ushın barlıq nátiyjelardi anıq kórsetkishler menen bahalaw múmkinshiligi bolmaydı. Kóp izertlewshilerdiń nátiyjelilik túsinigin táriyplewde «sıpat» túsinigine itibar qaratadı.

Buǵan baylanıslı Ózbekstanlı izertlewshilerden Sh.Qurbonov hám E.Seytxalilovlar tómendegi pikirlerdi bildiripedi: «Sıpat - bul qanday da waqıt ishinde alıńǵan nátiyjelardiń paydalılıǵı hám onıń menen baylanıslı ğárezetler ortasındaǵı koefficientti kórsetiwshi iskerlik ózgesheligi bolıp esaplanadı» [2]. Sonıń menen birge, bul izertlewshilerdiń pikirinshe, bir bilimlendiriw mákemesiniń basqa bilimlendiriw mákemesine salıstırǵanda joqarı nátiyjelerge erisiwi, bul bilimlendiriw mákemesinde mudamı basqarıw sapası joqarılaw bolıwınan dárek bermeydi. Mısalı, bilimlendiriw mákemesi jaqsı materiallıq bazaǵa iye bolsa, qárezet penen támiynlewdiń qosımsha

dárekleri esabına xızmetkerlerge basqa bilimlendiriw mákemelerine salıstırǵanda joqarı miynet haqı tolese, bul bilimlendiriw mákemesinde tálim-tarbiya sapası joqarı bolıwın támiyinlewı múmkin. Lekin másele hár bir bilimlendiriw mákemesi ózinde bar múmkinshiliklerden qanshelli dárejede paydalanıwına baylanıslı.

Bilimlendiriw mákemeleri basqarıw iskerligi nátiyjeliligin bahalaw boyınsha hár qıylı kózqaraslar hám usıllar bar. Yaǵnıy, bilimlendiriw mákemeleri basqarıw iskerligi nátiyjeliligin túrli kórsetkishler arqalı bahalaydı. Bir tárepten, bilimlendiriw mákemeleriniń basqarıw iskerligi nátiyjeliligin bahalaw tek basqarıwǵa tiyisli kórsetkishler menen ámelge asırılawı múmkin, yaǵnıy, joybarlaw, shólkemlestiriw, qadaǵalaw, tártipke salıw, basqarıw ekinshi tárepten, basqarıw nátiyjeliligi bilimlendiriw mákemesindeǵı pedagogikalıq processlerdiń ózgeris dinamikası, resurslarınń nátiyjelikligi, ótkerilip atırǵan reformalardıń hár bir shaxs ushın tásir dárejesine baylanıslı.

A.S.Krasikov «Bilimlendiriw mákemesi basshısınıń miynet nátiyjeliligin bahalaw - bul joqarı turıwshı organlar tárepten ózine bo'ysınıwshı mákemeniń joqarı kórsetkishlerge jetiwin támiyinlew ushın qollanılatawın qurallardıń birewi dep kórsetedi. Ol, sonıń menen birge, bilimlendiriw mákemeleri basqarıw iskerligi nátiyjeliligin bahalaw ushın joqarı shólkem basshıları nátiyjelardiń qanday dárejesi belgilengen talaplarǵa muwapıqlıǵın anıqlawı kerek ekenligin de bildiredi» [3].

Joqarıda keltirilgen pikirler hám kózqaraslardan kelip shıǵıp, bilimlendiriw mákemeleriniń basqarıw iskerligi nátiyjeliligin bahalaw - bul bilimlendiriw mákemelerinde ámelde bolǵan resurslar hám qurallardan qay dárejede paydalanıwı, bilim alıwshılardıń jámiyet ağzası sıpatında qay dárejede qalıplıqlıqlıǵı hám mámlekettiń rawajlanıwına úles qosa alatuǵın bilim hám kónlikpelerdi qay dárejede iyelegenligin úyreniwshi qural esaplanadı degen juwmaqqa keliw múmkin.

Basqarıw procesi nátiyjeliligin bahalawda muǵdar hám sıpat tárepten bahalanatuǵın kórsetkishlerden paydalanıladı. Basqarıw apparatınıń sıpatı, puqtalıǵı, operativligi, isenimlilik sonday kórsetkishler qatarına kirgiziw múmkin. Mısalı, joqarı oqıw orınları oqıw bóliminiń jumsları avtomatlastırılǵanda professor-oqıtıwshılardıń sabaq júklemelerin bólistiriw, oqıw kestesi, sabaq kestesi dúziw, qadaǵalawlardı ótkeriw múddetlerin belgilew, studentlerdiń ózlestiriw nátiyjelardin qadaǵalaw hám analiz qılıw ańsatlasadı. Sonıń menen birge, bunda basqarıw apparatınıń sıpatı, puqtalıq, operativlik, iykemlesiw, isenimlilik kórsetkishleri de jaqsılanadı.

Sonıń menen birge bilimlendiriw mákemelerindegi basqarıw procesi nátiyjeliligine tásir etiwshi faktorlarǵa toqtalıp ótemiz. Tiykarınan basqarıw procesi nátiyjeliligi

júdá kóp faktorlarǵa baylanıslı boladı. Biz olardı shártlı túrde ishki hám sırtqı faktorlarǵa bólemiz. Bunnan málim, ishki faktorlar tek ǵana bilimlendiriw mákemeleriniń ishki shárt-shárayatlarına tiykarlanadı. Oǵan xızmetkerler hám professor-oqıtıwshılardıń tájiriybesi, oqıw ornınıń materiallıq támiyinlegenligi jatadı. Bilimlendiriw mákemelerin basqarıw nátiyjeliligine sırtqı faktorlar da tásir etedi. Bul faktorlar retinde mákemeniń jaylasqan ornı, jergilikli basqarıw shólkemleriniń siyasatı, jámiyetlik ortalıq hám taǵı basqalardı mısál etip keltirse boladı.

Bilimlendiriw mákemelerine kórsetetuǵın tásirine kóre unamlı hám unamsız faktorlardı ajratıw múmkin. Unamlı faktorlar oqıw ornı basqarıw nátiyjeliliginiń artıwına xızmet qılsa, unamsız faktorlar nátiyjeliliktiń unamlı ózgeriwine tosqınlıq etedi. Sonday faktorlar bar, olar hár qanday bilimlendiriw mákemeleriniń basqarıw nátiyjeliligine birdey tásir etedi. Bunday faktorlar qatarında tómendegilerdi kiritiwe múmkin:

- qoyılǵan maqsetlerdiń sapası;
- maqsetlerdi anıq ámelge asırıw múmkinshiligi, yaǵnıy, olardıń qoyılǵan maqsetke erisiw quralları menen muwapıq keliwi;

- ámeldegi jaǵdaydı tuwrı bahalay alıw;
- oqıw ornı basshısı hám xızmetkerlerin qoyılǵan maqsetler jolında motivaciyalaw;
- oqıw ornı basshısınıń tájiriybesi hám jeke sıpatları.

Basshılıq usılları hám onıń mazmun-mánisine baslıq óz basqarıw iskerliginde ábzal bilgen hám tiykarlangan barlıq usıllar hám háreketlerdiń taktika hám strategiyalarınan shólkemlesken sistema retinde qaraladı.

Zamanagóy basshınıń iskerligi onıń ózine isenimligi, shólkemlestiriwshiligi, bilimligi, ádilligınan málim boladı. Usı kózqarastan, oqıw ornı basshısı ayırıqsha pazıylet hám ózgesheliklerge iye bolıwı ushın:

- siyasıy bilimge iye bolıwı;
- pedagogikalıq sheberlikte iyelewi;
- jámáát jumsların atqara alıwı hám xızmetkerler menen jaqsı múnásibette bolıwı;
- ata-analar hám jámáátshilik ortasında úlken abırayǵa iye bolıwı;
- dúnya qarası keń, ilimiy-metodikalıq bilimge iye bolıwı;
- izleniwshen, jańalıqlardı engize alıwı;

Ádebiyatlar

1. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan marosimdagi ma'ruzasi. <https://www.gazeta.uz/uz/2016/12/08/speech-2/>
2. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. Ta'lim tizimini boshqarish. – T.: 2006.
3. Красиков А.С. Оценка качества труда руководителя сферы образования. -Санкт-Петербург: 2006.
4. Karimjonov A. Pedagogik tizimni boshqarish asoslari. -T.: 2008.
5. N.Boymuradov. Rahbar psixologiyasi. -T.: 2007.

Maqolada ta'lim muassasasining boshqaruv samaradorligini baholashdagi asosiy yondashuvlar va usullar ko'rib chiqilgan. Rahbarning amaliy faoliyat natijalari asosida boshqaruv jarayoni samaradorligini baholash amalga oshirilgan. Boshqaruvni amalga oshirishda qaysi omillarga ko'proq e'tibor berish masalalari yoritilgan. Ta'limda boshqaruv faoliyati samaradorligi bilan bog'liq nazariy qarashlar tahlil etilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основные подходы и методы оценки эффективности управления образовательным учреждением. По результатам практической работы менеджера была произведена оценка эффективности процесса управления. В работе освещены вопросы, и на какие факторы следует обращать больше внимания при осуществлении деятельности менеджмента. Анализируются теоретические взгляды на эффективность управленческой деятельности в образовании.

PEZIOME

The article deals with the main approaches and methods of assessing the management effectiveness of the educational institution. An assessment of the effectiveness of the management process has been carried out based on the results of the manager's practical works. Also, in the article, important issues of the factors that should be taken into consideration the implementation of management have been described. Furthermore, theoretical views on the effectiveness of management activities in education have been analyzed in the paper.

SUMMARY